

Esnek Güvence Kavramı
ve
Türk Sosyal Güvenlik Mevzuatındaki Yeri

Sosyal Güvenlik Uzmanı
Varol DUR

- Esneklik ve Güvenlik Kavramları
- Esnek Güvence Kavramı
- Avrupa Birliği'nde Esnek Güvence
- Türk Sosyal Güvenlik Mevzuatında Esnek Güvence

Esneklik, öngörülme­yen değişikliklere karşı kapasiteyi uyarlayabilmek ve bu amaç doğrultusunda gerekli araçları kullanabilmektir.

İşgücü piyasasının esnekleştirilmesi, işgücünün ekonomide yaşanan gelişme ve değişimlere hızla cevap verebilir hale getirilmesidir.

- OECD'nin tanımlamasına göre ise esneklik şu dört başlık altında incelenmektedir;
- **Dışsal Sayısal Esneklik:** Bu tip esneklik işverenin dönemsel ihtiyaçları doğrultusunda çalıştırdıkları eleman sayılarını değiştirebilme kolaylıkları olarak tanımlanmaktadır.
 - **İçsel Sayısal Esneklik:** Bu esneklik tipi ile işçi sayısını değiştirmeden, işverenin çalışma saatleri ve çalışma programı üzerinde değişiklik yapabilme imkânı tanımlanmaktadır.
 - **Fonksiyonel Esneklik:** Bir işverenin, çalışanlarının görevlerini ya da departmanlarını değiştirmedeki esnekliği, fonksiyonel esneklik olarak tanımlanmaktadır. Bu esneklik türünün yaygınlığı işçilerin, şirket içi hareketliliğini sağlamaktadır (internal labour turnover). Fonksiyonel esnekliğin bir türü de dışsal fonksiyonel esnekliktir. Buna göre işverenin, şirketinin belli işlerini taşeronla yaptırması bu tip esnekliğin konusudur.
 - **Ücret Esnekliği:** Bu esneklik türünde, işverenin değişen işgücü piyasası ya da rekabet koşulları doğrultusunda çalışanlarının ücretleri üzerinde değişiklik yapma yetkisi/imkânı tanımlanmaktadır

Güvence, çalışanların çalışma hayatları süresince ve sonrasında insanca yaşayabilecekleri bir gelir düzeyini garanti altına alma amacını taşımaktadır.

- Yine OECD tanımlamasına göre güvence kavramının da dört tipi bulunmaktadır;
- **İş Güvencesi:** Bir işte, aynı işverene bağlı olarak çalışmanın garanti altına alınmasıdır
 - **İstihdam/İstihdam Edilebilirlik Güvencesi:** Aynı işverene bağlı olmaya gerek kalmaksızın çalışmanın sağlanabilmesi olarak tanımlanmaktadır.
 - **Sosyal Güvenlik:** Çeşitli risklerle karşılaşan insanlara işsizlik sigortası, sağlık sigortası gibi sosyal sigorta kollarının yanında çeşitli vergi avantajlarının da sağlanması, çalışma hayatı boyunca kişilerin meslek hastalıkları/iş kazalarından korunması ve kişilere çalışamaz duruma geldiklerinde bir gelir güvencesi sağlanmasıdır.
 - **Bütünleştirilmiş Güvence:** Ücretli çalışma ile diğer sosyal sorumlulukların ve zorunlulukların bir arada ilerletilebilmesi olarak tanımlanmaktadır. İş ve özel hayat arasındaki denge, iş ve aile hayatı arasındaki denge, yarı zamanlı emeklilik, esnek çalışma saatleri ve izin imkânları bu güvencenin konusunu oluşturmaktadır.

Esneklik – Güvenlik ilişkisini tanımlayan iki temel görüş bulunmaktadır;

- Trade off : İşgücü piyasasında esnekliğin artırılması ile işçilerin istihdam ve gelir garantileri ile çalışma ve yaşam koşulları arasında ters orantı vardır.
- ***Esnek Güvence***

- Eş zamanlı ve planlı biçimde, bir yandan iş gücü piyasalarının, iş organizasyonlarının ve çalışma ilişkilerinin esnekliğini kuvvetlendirirken, diğer taraftan, özellikle dezavantajlı kesimler ve işgücü piyasası dışında kalanlar için istihdam güvencesi ve sosyal güvenlik haklarının kuvvetlendirilmesidir.

- Esnek güvence sözcüğü ilk kez 1990'ların ortalarında Hollanda'da hazırlanan iki kanun olan "Hollanda Esneklik ve Güvenlik Kanunu" ile "Aracılar Yoluyla İşçi Temini Hakkında Kanun"da kullanılmıştır.
- Danimarka Esnek Güvence Modeli

Mart 2006'da toplanan Avrupa Konseyi'nin bildirisinde;

“... Bu çerçevede, Komisyon, üye ülkeler ve sosyal taraflarında katılımı ile esnek güvence kavramı için ortak prensipler geliştirecektir. Bu prensipler, daha açık ve uyumlu işgücü piyasaları ve daha verimli işyerlerine ulaşılması için faydalı referanslar olabilecektir.”

2007 tarih ve 359 sayılı Esnek Güvence Alanında Ortak Prensiplere Doğru: Esneklik ve Güvenlik Yoluyla Daha Çok ve Daha İyi İstihdam Bildirisi

Komisyon kavramı, literatürde genel kabul gören esnek güvence tanımına uygun olarak; “Eş zamanlı ve bilinçli bir biçimde uygulanacak bir politik strateji ile bir taraftan işgücü piyasası, iş organizasyonu ve çalışma ilişkilerinde esnekliği, diğer taraftansa istihdam güvencesi/istihdam edilebilirlik ile sosyal güvenlik/gelir güvencesinin kuvvetlendirilmesi” şeklinde tanımlamıştır

Avrupa Birliğinde Esnek Güvence

Komasyon Bildirisinde, esnek güvence ilişkin politikalar dört bileşen altında belirlenecektir denilmektedir.

- **Modern iş kanunları**, toplu sözleşme ve iş organizasyonları yoluyla esnek ve güvenilir sözleşmeye dayanan anlaşmalar (hem işçi, hem işverenin bakış açısından ve çalışanların olduğu kadar işsizlerin de işine yarayacak biçimde).
- Özellikle en dezavantajlı gruplar için olmak üzere tüm çalışanların yeni durumlara uyum yeteneklerini ve istihdam edilebilirliklerini garanti altına alacak biçimde kapsamlı **yaşam boyu öğrenme stratejisinin** geliştirilmesi.
- İnsanların hızlı değişimlerle başa çıkabilmelerine yardım etmek, işsizlikte geçen sürelerini kısaltmak ve yeni işlere geçişlerini kolaylaştırmak için **aktif işgücü piyasası politikalarını** geliştirmek.
- Kişilere uygun bir gelir sağlamak, istihdamı teşvik etmek ve işgücü piyasası hareketliliklerini desteklemek amacıyla **sosyal güvenlik politikalarının modernleştirilmesi**. Aynı zamanda, sosyal koruma araçları ile (emeklilik, sağlık, işsizlik güvenceleri) kişilerin işe ilişkin sorumlulukları ile çocuk bakımı gibi özel hayata ilişkin sorumluluklar arasındaki uyumun sağlanması

Getirilen eleştiriler;

- Esneklik ve güvence kavramlarına teoride eşit ağırlık verilmiş olsa da, Komisyon metinlerinde esnekliğe odaklanmıştır.
- Esnek güvencenin, politika yapıcılarının kararlarını mazur göstermek için kullandıkları bir genel konsept haline dönüşmesi yönünde endişeler bulunmaktadır.
- Esnek güvence ile ilgili ortaya konan hedeflere ulaşmak için ihtiyaç duyulan finansal kaynağın miktarı ve kaynağının ne olacağı konusunda şüpheler vardır.
- Komisyon'un tanımlaması doğrultusundaki esnek güvence modellerine geçiş konusunda AB üyesi ülkelerin hazır olup olmadığı hususu bir soru olarak ortaya çıkmaktadır.

Türk Sosyal Güvenlik Mevzuatı'nda Esnek Güvence kavramı atipik çalışma biçimlerine tabi olarak çalışan kişilerin sosyal güvenliklerinin sağlanması olarak algılanmıştır.

- SSGSS Kanununun tanımları içerisinde esnek çalışanlara ilişkin bir ifade bulunmamaktadır.
- Kanunun 4. maddesinin a bendinde “Hizmet akdi ile bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılanlar”ın sigortalı sayılacağı hükme bağlanmaktadır.
- Kanun 53. Maddesinde ise aynı anda birden fazla sigortalılık haline tabi olanların durumu düzenlenmiştir.

“Tarım işlerinde veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz işlerde çalışanlar ile tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan... bu Kanunda tanımlanan prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenler” hariç tüm çalışanlar sosyal güvenliğin kapsamındadırlar.

“Ay içerisinde 30 günden az çalışan kişilere, o ay içerisinde adlarına prim ödemeyen günler için isteğe bağlı prim ödeme hakkı sağlanmıştır.

İsteğe bağlı olarak ödenen primler, zorunlu sigortalılığa ilişkin prim ödeme gün sayısına otuz günü geçmemek üzere eklenir ve eklenen bu süreler, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamında sigortalılık süresi olarak kabul edilir.”

Türk Sosyal Güvenlik Mevzuatında Esnek Güvence

Havlu, örtü, çarşaf, çorap, turistik eşya, hasır, yapma çiçek, ip ve organları, tarhana, erişte, mantı gibi ürünleri makine kullanmadan ve işçi çalıştırmadan üretip, iş yeri açmadan satan kadınlara tanınan isteğe bağlı sigortalılık hakkı düzenlenmiştir. Bu şekilde çalışan kadınlara prime esas günlük kazanç alt sınırının on beş katı üzerinden başlanılarak, takip eden her yıl için bir puan arttırılmak suretiyle otuz katını geçmemek üzere malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları ile genel sağlık sigortası primi ödeme hakkı tanınmıştır.

Türk Sosyal Güvenlik Mevzuatında Esnek Güvence

Tarımda hizmet akdi ile çalışanlar için de prime esas günlük kazanç alt sınırının on beş katı üzerinden başlanılarak, takip eden her yıl için bir puan arttırılmak suretiyle otuz katını geçmemek üzere malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları ile genel sağlık sigortası primi ödeme hakkı tanınmıştır.

Türk Sosyal Güvenlik Mevzuatında Esnek Güvence

30 günden az çalışan ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı her derece ve türdeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında ek ders ücreti karşılığında ilgili mevzuatı çerçevesinde uzman ve usta öğretici olarak çalıştırılanların sigortalılık durumları düzenlenmiştir. Buna göre, bu kişilerin prim ödeme gün sayıları bir takvim ayı içerisinde hak kazandıkları brüt ek ders ücreti toplam tutarının, prime esas günlük kazanç alt sınırına bölünmesi suretiyle bulunmaktadır.

5510 sayılı Kanunda genel olarak geleneksel çalışma biçimlerine göre ve çalışma hayatını çalışma ve emeklilik olarak kesin biçimde ayıran kurumsal anlayışa uygun olarak hazırlanmış bir Kanundur.

5510 sayılı Kanun, atipik çalışma biçimleriyle çalışanlar ile normal çalışanların sigortalılık hak ve yükümlülükleri arasında bir ayırım yapmamaktadır.

Tespitler

5510 sayılı Kanun ile hak etme koşulları prim ödeme gün sayısı şartına bağlanan tüm sosyal güvenlik faydalarına atipik çalışanların erişimi, normal çalışanlara göre daha zordur.

Bununla birlikte atipik çalışanların sosyal güvenlik sistemine dahil olmalarının önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. . Örneğin, Avusturya, Finlandiya, Almanya, Polonya, Portekiz ve İngiltere’de zorunlu sisteme dahil olabilmek için minimum kazanç, minimum çalışma saati ya da minimum çalışma periyodu gibi eşik değerler uygulanmaktadır.

1. Özellikle kendi istekleri dışında atipik çalışan kişilerin sosyal güvenliklerinin sağlanması için bu kişilerin sosyal sigorta primlerinin belli kısımlarının, belli süreler ile devlet tarafından karşılanmasının sağlanması,
2. Atipik çalışan kişilerin, kayıtlı atipik çalışma sürelerini, normal istihdam biçimlerine geçtiklerinde borçlanmalarına imkân verecek düzenlemelerin yapılması,
3. Belli bir yaşın üstünde olup, tam zamanlı iş bulamayan kişilerin amlamada atipik çalışma biçimlerinden faydalanmalarının kolaylaştırılması.

Teşekkürler